PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 33 / KIVONATOS JEGYZET

Egy ember, többféle kérdés

Záró integráció: hogyan gondolkodik a mai pszichológia?

Nagy kérdés: Hogyan kapcsolhatunk össze több magyarázati szintet úgy, hogy az állításaink továbbra is ellenőrizhetők maradjanak?

Történeti hely: mit jelent az integráció?

A sorozat végére nem egy győztes iskolához érkezünk. A mai pszichológia több kutatási hagyományból merít; nincs egyetlen „mester”, akinek minden állítását el kell fogadni. Az integráció itt **összeegyeztethető, bizonyítékokkal vizsgálható magyarázatok kapcsolását** jelenti. Nem azt, hogy minden régi elmélet egyformán igaz vagy szabadon összekeverhető.

Mi maradt meg a nagy hagyományokból?

Pszichofizika és kísérleti kezdetek: a lelki működés mérhetővé tétele. **Gestalt:** a szerveződés és a viszonyok jelentősége; az egész nem pusztán elemek listája. **Tanuláselméletek:** a tapasztalat és a következmények viselkedésalakító szerepe, amelyet ma kognitív és biológiai folyamatokkal együtt vizsgálnak.

Pszichodinamikus hagyomány: a nem tudatos folyamatok, konfliktusok és kapcsolati minták kérdése. A modern nem tudatos feldolgozás bizonyítékai nem igazolják automatikusan Freud teljes rendszerét. **Humanisztikus hagyomány:** a szubjektív élmény, jelentés, kapcsolat és fejlődés hangsúlya; a konkrét állítások külön ellenőrzést igényelnek.

Kognitív fordulat: figyelem, emlékezet és mentális reprezentációk vizsgálata. **Biológiai és evolúciós megközelítések:** mechanizmusok és eredet. **Fejlődési, társas és kulturális irányok:** életút, kapcsolatok, normák és intézmények. Az örökség sokszor egy jó kérdés vagy módszer, nem egy teljes emberkép változatlan átvétele (történeti háttér: Hothersall és Lovett, 2022).

A magyarázati szint nem rangsor

A biológiai szint a testi-idegrendszeri működésre, a kognitív az információfeldolgozásra, a fejlődési a kialakulás történetére, a társas és kulturális a kapcsolatokra és jelentésekre kérdez. Egy agyi lelet nem teszi feleslegessé a helyzet megértését; egy társas magyarázat nem tagadja a biológiai alapokat.

Tinbergen (1963) az etológiában elkülönítette a mechanizmus, az egyedfejlődés, a funkció és az evolúciós történet kérdését. Ezt itt módszertani támpontként használjuk: az eltérő kérdésekre adott válaszok kiegészíthetik egymást, de nem helyettesítik egymás bizonyítékait.

PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 33 / KIVONATOS JEGYZET

Egy példa: nehezen indulsz neki

Fogalmak, módszerek és korlátok

Saját integrációs példa: halogatott vizsgafelkészülés

Megfigyelés: a hallgató több este elhalasztja a tanulás elkezdését. A „lusta” címke megismétli az ítéletet, de nem azonosít mechanizmust. Az alábbiak **lehetséges feltevések**, nem egy konkrét személy megállapított okai.

Biológiai: kevés alvás és fáradtság nehezítheti a figyelmet. **Kognitív:** túl nagynak látja a feladatot vagy kudarcot jósol. **Tanulási:** az elkerülést rövid távú megkönnyebbülés tarthatja fenn. **Fejlődési/személyiségi:** korábbi tapasztalatok, önszabályozási szokások és célok alakíthatják a helyzetet.

Társas: megszakítások, segítség hiánya, munkahelyi elvárások. **Kulturális-intézményi:** mit jelent hibázni, milyen a számonkérés, milyen erőforrások érhetők el? Bronfenbrenner és Morris (2006) kerete a személy, a rendszeres interakciók, a környezet és az idő együtt vizsgálatára irányítja a figyelmet.

Hogyan különítenénk el a feltevéseket?

Saját kutatási tervpélda, nem elvégzett vizsgálat: naplózhatnánk az alvást, a terhelést és a tanulás tényleges kezdését; mérhetnénk a várakozásokat és megfigyelhetnénk a feladathelyzetet. Egy megfelelően tervezett, véletlen besorolású összehasonlításban kipróbálható, javít-e a kezdésen egy pontos feladatbontás. Előre rögzítenénk a fő kimenetet és az elemzést.

A naplóbeli együttjárás nem bizonyít okot. Ha a feladatbontás hatásos, abból sem következik, hogy minden halogatás oka a feladat átláthatatlansága. A többmódszeres kutatás eltérő hibaforrásokkal dolgozó adatok összevetését jelenti, nem pusztán sok mérőeszközt.

Valódi példa: több módszer, hosszú időtáv

Caspi és mtsai (2003): a hároméves kori, vizsgálók által értékelt viselkedési stílusokat 26 éves kori önjellemzésekkel és ismerősök személyiségértékeléseivel vetették össze. Folytonosságot találtak a korai és későbbi mintázatok között. Az eltérő megfigyelők és időpontok erősítik az összevetést; a követés nem teszi oksági kísérletté a vizsgálatot.

PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 33 / KIVONATOS JEGYZET

A térkép használata új állításoknál

Fogalmak, módszerek és korlátok

Négy kérdés a következő tanulmányhoz

1. Mit állít? Pontosan meghatározott fogalomról vagy tág címkéről szól? **2. Mivel méri?** Campbell és Fiske (1959) nyomán: ugyanaz a tulajdonság más módszerekkel is összefügg, és elkülönül más tulajdonságoktól? **3. Mit enged meg a terv?** Leírást, előrejelzést vagy oksági következtetést? **4. Kire érvényes?** Milyen mintában, környezetben, időtávon és bizonytalansággal? A szűk minták korlátait Henrich és mtsai (2010), az átlátható tervezést Nosek és mtsai (2018) hangsúlyozza.

A négy szigorlat közös csomópontja

Általános lélektan: működési mechanizmusok. **Személyiséglélektan:** tartós egyéni különbségek. **Fejlődéslélektan:** kialakulás és életúti változás. **Szociálpszichológia:** mások, csoportok és helyzetek hatása. A négy nézőpont ugyanazon jelenség eltérő kérdéseit fogalmazza meg. **Kapcsolódás:** 01-04 mérési alapok; 05-19 emberképek, személyiség, fejlődés és társas viszonyok; 20-27 kognitív-biológiai működések; 28-32 integráció és önellenőrzés.

Ne keverd össze! / Vizsgán 30 másodpercben

Több tényező felsorolása ≠ mechanizmus. Korreláció ≠ okság; előrejelzés ≠ teljes magyarázat; biológiai ≠ megváltoztathatatlan; történeti jelentőség ≠ mai igazoltság. Az integráció akkor informatív, ha megmondja, milyen kapcsolatot várunk a tényezők között, és mi cáfolná a feltevést.

Vizsgaválasz: a mai pszichológia több magyarázati szinten, egymást ellenőrző módszerekkel vizsgálja az embert. Az iskolák kérdéseket és eszközöket hagytak örökül, de állításaik bizonyítottsága eltér. A jó magyarázat megnevezi a mechanizmust, a kontextust és a bizonytalanságot; az új eredmények fényében módosítható.

Szakirodalom

Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. In R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development* (6th ed., pp. 793-828). Wiley. https://doi.org/10.1002/9780470147658.chpsy0114

Campbell, D. T., & Fiske, D. W. (1959). Convergent and discriminant validation by the multitrait-multimethod matrix. *Psychological Bulletin, 56*(2), 81-105. https://doi.org/10.1037/h0046016

Caspi, A., Harrington, H., Milne, B., Amell, J. W., Theodore, R. F., & Moffitt, T. E. (2003). Children's behavioral styles at age 3 are linked to their adult personality traits at age 26. *Journal of Personality, 71*(4), 495-514. https://doi.org/10.1111/1467-6494.7104001

Henrich, J., Heine, S. J., & Norenzayan, A. (2010). The weirdest people in the world? *Behavioral and Brain Sciences, 33*(2-3), 61-83. https://doi.org/10.1017/S0140525X0999152X

Hothersall, D., & Lovett, B. J. (2022). *History of psychology* (5th ed.). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108774567

Nosek, B. A., Ebersole, C. R., DeHaven, A. C., & Mellor, D. T. (2018). The preregistration revolution. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 115*(11), 2600-2606. https://doi.org/10.1073/pnas.1708274114

Tinbergen, N. (1963). On aims and methods of ethology. *Zeitschrift für Tierpsychologie, 20*(4), 410-433. https://doi.org/10.1111/j.1439-0310.1963.tb01161.x